

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ГЕОПОЛІТИЧНИХ СОЦІАЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ УКРАЇНЦІВ

Розглядається питання культурно-регіональної обумовленості масової геополітичної свідомості (ГПС). Наводяться результати емпіричного політико-психологічного дослідження геополітичних уявлень стосовно різних країн світу, що було проведене у 9 регіонах України. Отримані результати вказують як на існування загальних (трансрегіональних) геополітичних соціальних уявлень, так і на існування регіональних особливостей масової ГПС, які носять кількісний та якісний характер.

Ключові слова: геополітична свідомість, геополітичні соціальні уявлення, асоціації, стереотипи, регіони.

Постановка проблеми. Специфічним різновидом політичної свідомості виступає геополітична свідомість (ГПС). Її ми розуміємо як форму відображення подій та явищ "політичного світу" крізь призму "географічного світу" шляхом ототожнення певного географічного простору з конкретною політикою, яка там здійснюється [4]. Специфікою сприймання та пізнання геополітичних явищ та процесів є те, що, у більшості випадків, для цього особистості не вистачає її життєвого досвіду (винятком можуть бути збройні конфлікти, у яких безпосередньо бере участь людина, безробіття внаслідок економічних криз тощо). Отже, етіологія більшості компонентів ГПС має соціальний характер – вони формуються соціальними інститутами політичної соціалізації (системою освіти, ЗМІ тощо), тобто, користуючись відомим терміном С. Московічі, є соціальними уявленнями.

Ця обставина обумовлює пріоритетність вивчення саме культурно-регіональних особливостей геополітичних соціальних уявлень, адже останні (як і будь-які інші) виступають "продуктом" культури. Таке завдання є особливо актуальним у вітчизняному контексті, адже відомо, що в Україні існують регіони не просто з різними, але й абсолютно протилежними політичними культурами. Доволі помітними культурно-регіональними відмінностями у геополітичних установах простежуються у даних досліджень, що проводились серед мешканців західних та східних областей України. Показовими є результати дослідження, здійсненого у 1990-2000-х рр. серед мешканців Львова та Донецька. Так, у 2004 р. більшість опитаних мешканців Львова (70%) повністю погоджувалася з тим, що кордони України неподільні, навіть ціною війни із Росією (серед донецьких респондентів таких було 30%), а також із тезою, що Росія завжди експлуатувала Україну (56% проти 4% по Донецьку). Львів'яни частіше від донеччан повністю погоджувалися з тим, що Україна повинна прагнути до впливовості у світі (81% проти 62%), відстоювати власні інтереси, навіть ціною конфліктів з іншими народами (44% проти 30%) [8]. Інше соціологічне дослідження, проведене у 2005 р. серед мешканців Заходу та Сходу України, також засвідчило наявність у них різних геополітичних орієнтацій. Так, п'ятірка країн, які жителі Західної України вважали дружніми, мала наступний вигляд: Польща (61,6%), Грузія (47,2%), США (39,7%), Росія (19,7%) та Німеччина (19,3%). У той же час, у східному регіоні дружніми вважались Росія (81%), Білорусь (47,3%), Польща (31,4%), Німеччина (20,9%), Молдова (18,2%). На Заході України більшість опитаних (54,9%) назвали Росію ворожою країною, у той час як на Сході більше третини респондентів цю роль відводили США [7]. Суттєві розбіжності, а іноді й протилежний характер геополітичних уявлень та орієнтацій мешканців Заходу та Сходу України, фіксувалися й багатьма іншими дослідниками протягом 1990-х–2000-х рр. Поряд із тим варто зазначити, що політико-ідеологічний "ландшафт" України є складнішим, ніж поділ на "проєвропейський Захід" та "проросійський Схід". Крім того, у більшості досліджень акцент робився на вивчення образу лише України, залишаючи поза увагою "світовий контекст". Отже, **метою нашого дослідження** стало виявлення специфіки соціальних уявлень геополітичного характеру серед мешканців регіонів України, що мають різні політичні культури.

Методика та процедура дослідження. Дослідження проводилось у період з листопада 2012 р. до травня 2013 р. у межах дослідницького проекту "Психологія масової геополітичної свідомості". Ми вирішили спиратись на територіальну класифікацію, що була розроблена фахівцями Інституту соціальної та політичної психології НАПН України і котра містить 9 політико-ідеологічних регіонів України: 1) Крим (АР Крим та м. Севастополь); 2) Південь (Миколаївська, Одеська та Херсонська області); 3) Донбас (Донецька та Луганська); 4) Схід без Донбасу (Дніпропетровська, Запорізька та Харківська); 5) Північний Схід (Полтавська, Сумська та Чернігівська); 6) м. Київ; 7) Правобережний Центр (Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Хмельницька та Черкаська); 8) Галичина (Івано-Франківська, Львівська та Тернопільська); 9) Захід без Галичини (Волинська, Закарпатська, Рівненська та Чернівецька області) [9].

Відповідно до мети та згаданої територіальної моделі вибірка досліджуваних (загальна кількість – 976 осіб, з них 385 чоловічої та 591 жіночої статі) була побудована наступним чином: студенти Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка (245 осіб) – репрезентували регіон

"Північний Схід"; студенти Київського національного університету імені Тараса Шевченка (100 осіб) – регіон "Київ-столиця"; студенти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (87 осіб) – регіон "Правобережний Центр"; студенти Херсонського національного університету (92 особи) – регіон "Південь"; студенти Севастопольського національного університету ядерної енергії та промисловості, а також Євпаторійського інституту соціальних наук (100 осіб) – регіон "Крим"; студенти Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (99 осіб) – регіон "Схід без Донбасу"; студенти Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, 69 осіб) – регіон "Донбас"; студенти Львівського національного університету імені Івана Франка (88 осіб) – регіон "Галичина"; студенти Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк, 96 осіб) – регіон "Захід без Галичини".

Для підвищення внутрішньої валідності (зокрема для відокремлення впливу соціально-географічних чинників від демографічних), дослідження охоплювало представників однієї вікової групи – студентська молодь, тобто осіб, які народились (або чие дитинство пройшло) у часи існування незалежної Української держави. Крім того, до вибірки не включались студенти спеціальностей ("Історія", "Політологія", "Географія"), що передбачають засвоєння наукових геополітичних знань ("академічної геополітики").

Досліджуваним був запропонований асоціативний тест – метод, який є відносно поширеним при вивченні геополітичних уявлень, і з успіхом застосовується російськими [1; 3; 10] та українськими [2; 5; 6] науковцями. Згідно з інструкцією, досліджуваним було необхідно навести будь-які асоціації стосовно політики 9 держав – США, Росії, Німеччини, України, Великої Британії, Китаю, Франції, Японії та Канади (вказані країни були відібрані у попередніх дослідженнях як значущі геополітичні стимули). Дослідження проводилось анонімно, студенти лише зазначали свої статі, вік та регіон¹.

До отриманих даних було застосовано процедуру контент-аналізу. У ході останнього ми виокремлювали смислові групи відповідей, які згадувались не менше, ніж 10% досліджуваних. На думку ряду дослідників (Ж.Абрік, П.Вержес тощо), показник частоти вільних асоціацій може вказувати на так зване "ядро" соціального уявлення, тобто його найстабільнішу та найстійкішу складову, яка пов'язана із колективною пам'яттю групи, її цінностями та нормами [3]. Отже, обраний метод підрахунку дозволяв виявляти своєрідні "ядерні" ("базові") геополітичні соціальні уявлення.

Результати та їх аналіз. Отримані результати контент-аналізу (дивись додаток 1) дозволяють виокремити ряд закономірностей. Спочатку торкнемося тих, які є **спільними для усіх** (або майже усіх) **регіональних груп стосовно країн світу.**

По-перше, переважна більшість смислових груп отриманих відповідей-асоціацій у різних регіонах є однаковими, що підтверджує стереотипізованість геополітичних образів, а точніше – соціальних уявлень геополітичного характеру. Зокрема, було виявлено групу геополітичних стереотипних образів, які мають місце у масовій ГПС досліджуваних з усіх регіонів. Ними є "Б. Обама" (США), "В.Путін" (Росія), "Друга світова війна, фашизм", "Порядок/Стабільність" (Німеччина), "Безлад та нестабільність" (Україна), "Королева та монархія" (Велика Британія), "Розвиток" (Китай), "Техніка та науково-технічний прогрес" (Японія), "Мігранти та українська діаспора" (Канада). Як бачимо, більшість цих образів носить політичний характер. Цікавим є те, що такого "універсального" (трансрегіонального) стереотипу не було виявлено стосовно Франції.

По-друге, запропоновані нами країни відрізняються за середньою кількістю виявлених геополітичних образів. Так, найбільший діапазон останніх мав місце стосовно Німеччини та США (у середньому – 4,6 та 4,3 на країну), а найменший – стосовно Франції (2,3). Можливо, що перші дві країни у найбільшій мірі символізують "Захід" як геополітичний орієнтир у вітчизняній масовій ГПС (Німеччина – "Захід-Європа", а США – Захід у "широкому" його розумінні). Відповідно, можна зробити висновок про те, що уявлення про ці країни є найбільш стереотипізованими. Більш цікавим уявляється результат стосовно Франції – однієї з основних країн Західної Європи та ЄС. Можливо, що тут спрацьовує "туристичний ефект ореолу" (див. виявлені групи "французьких" асоціацій), який "забиває" собою уявлення іншого змісту. Показник середньої кількості геополітичних образів України (3,8) при цьому був трохи вищим за середню кількість образів по всіх геополітичних акторах (3,4), що, загалом, можна вважати закономірним.

По-третє, уявлення про різні країни поділяються за мірою політизованості. У цьому плані всі "стимульні" країни можна поділити на три групи. Першу утворюють країни, де більшість виявлених геополітичних стереотипів носить політичний характер: США (69% від загальної кількості по усіх регіонах), Україна (68%), Росія (64%), Велика Британія (63%) та Німеччина (61%). До того ж, найбільш поширені (за частотою) стереотипні образи стосовно цих країн знову ж таки носять саме політичний характер. Загалом, такі дані є очікуваними, адже всі ці країни фактично лежать в основі відомої ментальної геополітичної моделі "Україна між Заходом та Сходом". До другої групи увійшли країни, стосовно яких кількість виявлених політичних стереотипів була значно меншою: Китай (26% від загальної кількості), Франція та Канада (по 24%). Третя група включає Японію, всі стереотипні уявлення про яку виявились "аполітичними" – економічними та культурологічними.

¹ Автор висловлює подяку за допомогу в організації та проведенні дослідження І. Данилюку, О. Вакуленку (Київ), М. Скибі (Черкаси), О. Блиновій (Херсон), М.Прокоф'євій (Євпаторія), О.Грезе (Сімферополь), З. Бондаренку (Дніпропетровськ), Ю. Бохонковій (Луганськ), З. Фалинській, В. Гупаловській (Львів), О. Іванашко (Луцьк).

По-четверте, слід зазначити схожість геополітичного образу України в усіх обраних нами регіонах. Зокрема геополітичний стереотип "Безлад та нестабільність" ("розбрат", "хаос", "відсутність порядку", "постійна боротьба за владу" тощо) усюди виявлявся основним, посідаючи першість за частотою (від 20 до 37%). Також доволі поширеним стереотипом був "Занепад, бідність та нерозвинутість", який майже в усіх регіональних групах посідав друге за частотою місце, за винятком груп "Київ", "Галичина" (третє місце) та "Захід без Галичини" (був відсутній). Загалом, більшість виявлених образів нашої країни мала політичний (тобто стосувались України-держави) і негативний характер. Аналогічної тенденції щодо інших країн не було помічено.

По-п'яте, змістовний характер виявлених асоціацій дозволяє зробити висновок про те, що вони є наслідком дії ряду психологічних механізмів ГПС. Насамперед, це стереотипізація та міфологізація, які проявлялись в асоціаціях типу "США – демократія/долар/багатство", "Німеччина – Друга світова війна", "Німеччина/Японія – техніка/машини/електроніка", "Канада – мігранти" тощо. Також помітним був прояв механізму персоніфікації, при цьому країнами, образи яких сильно "прив'язані" до власних політичних лідерів, виявились Росія (В.Путін) та США (Б.Обама). Значна персоніфікація також спостерігалась стосовно образу Великої Британії (королева Єлизавета II), хоча це мало скоріше не політичний, а політико-культурологічний характер. Цікаво, що фіксувались прояви механізмів як аутгрупової дискримінації (помітно на прикладі негативних політичних асоціацій щодо США, Росії, Китаю), так і аутгрупового фаворитизму (на прикладі країн Заходу).

Поряд з тим нами було помічено й **ряд культурно-регіональних відмінностей**. По-перше, групи досліджуваних з різних регіонів відрізнялись за кількістю виявлених геополітичних образів. Зокрема, найбільше таких образів було у групах "Південь" (у середньому по 4 на країну), "Схід без Донбасу" (3,9), "Галичина" (3,8) та "Захід без Галичини" (3,6) – регіонах із вираженими проросійськими або прозахідними орієнтаціями. Найменше таких образів було в групі "Правобережний Центр" (2,7) – тобто у політично "поміркваному" регіоні. Отже, можна припустити, що кількісні аспекти масової ГПС пов'язані із рівнем політизованості регіону.

По-друге, спостерігались регіональні відмінності у частоті суто політичних стереотипів країн. Зокрема, у групі "Київ" їх було найбільше (68% від усіх стереотипів киян), а у групах "Крим" та "Північний Схід" – найменше (відповідно 33% та 34%). Перша тенденція, на наш погляд, пов'язана із високим рівнем політизованості життя у столиці. Інший результат, можливо, є наслідком не стільки особливостей регіональної ГПС, скільки впливом інших соціальних змінних (особливості процесу навчання у конкретних ВНЗ та ін.).

По-третє, можна виділити країни, які виступають своєрідними культурно-регіональними "диференціаторами" ("індикаторами") масової ГПС, тобто відносно чітко розрізняють геополітичні уявлення мешканців одних регіонів з різними політичними культурами. Передусім таку функцію відіграє образ Росії. Так, досліджуваними з "Криму" та "Північного Сходу" ця країна сприймається крізь призму загалом нейтральних стереотипів (В.Путін, газ). У той же час серед респондентів з інших регіонів поширеними є й суто негативні стереотипи (недемократичність-авторитаризм, агресивна-ворожа політика тощо). Варто зазначити, що це стосується як західноукраїнського регіону (що є цілком очікуваним), так і "проросійських" Сходу та Півдня, хоча показники частоти таких образів загалом відрізняються. Так, якщо у респондентів з більшості регіонів Росія асоціюється, передусім, з В.Путіним, то у Києві та Галичині – з відсутністю демократії, тоталітаризмом, авторитаризмом. Також лише у Галичині поширеною виявилась асоціація Росії із колишнім СРСР та його атрибутами. Певною мірою, країною-"диференціатором" масової ГПС виступають США. Так, якщо в більшості регіональних груп мав місце геополітичний стереотип "агресія-війна", то у групах "Галичина" та чомусь "Південь" (!) він був відсутній. У той же час у групах "Південь" та "Крим" не було виявлено стереотипу "демократія", який з різною частотою зустрічався в інших групах. З іншого боку, всі виявлені "американські" стереотипи у групі "Галичина" мали позитивний, або нейтральний характер.

По-четверте, отримані дані вказують на наявність певних відмінностей навіть в межах двох великих ідеологічно-політизованих регіонів – західно- та східноукраїнського. Так, якщо у групі "Галичина" стосовно Росії домінує негативний геополітичний стереотип "авторитаризм", то у групі "Захід без Галичини" перші місця займають нейтральні уявлення (газ, В.Путін). Схожа тенденція має місце стосовно Китаю – галичани сприймають цю країну передусім із політико-ідеологічного боку, а волиняни – з економічного. Геополітичний стереотип "Погана влада" стосовно України був виражений у трьох південно-східних регіонах, але був відсутній у групі "Донбас". У той же час в останній групі був присутній стереотип "В.Янукович та Партія регіонів", який також був у групі "Південь" (вже як "В.Янукович"), але у групах "Схід без Донбасу" та "Крим" він уже не був вираженим.

Загалом, слід зазначити, що у більшості випадків культурно-регіональні особливості проявлялись через кількісні (частотні) відмінності. Наприклад, у групі "Правобережний Центр" частота образу Б.Обами майже втричі перевищувала аналогічний показник у групах "Київ" та "Захід без Галичини", а образ В.Путіна зустрічався вдвічі частіше, ніж у західноукраїнських регіонах. Можливо, що у більш "ідеологізованих" регіонах значущі (у позитивному чи негативному сенсі) геополітичні актори сприймаються крізь призму більш загальних ідеологізованих соціальних уявлень, у той час як в ідеологічно "поміркваних" регіонах частіше спрацьовує механізм персоніфікації. З іншого боку, має місце феномен акцентування уваги на тих аспектах геополітичного образу, які, певним чином, "дисонують" із особливостями політичної культури регіону. Так, стереотип "Друга світова війна та фашизм" (Німеччина) у досліджуваних зі східноукраїнських

("прорадянських") областей проявлявся частіше, ніж в інших опитаних. У групах "Північний Схід" та "Крим" не було виявлено жодних політичних стереотипів стосовно Китаю, у той час як досліджувані груп "Київ" та "Галичина" найчастіше асоціювали цю країну з комунізмом.

Висновки. Отримані нами дані підтверджують існування культурно-регіональної специфіки масової геополітичної свідомості. При цьому регіональні нюанси масової ГПС є складнішими за поширену схему "Захід-Схід", адже як поміж західних, так і проросійських південно-східних регіонів мають місце певні відмінності у геополітичних уявленнях. Регіональні особливості геополітичних уявлень носять як якісний (наявність-відсутність певних геополітичних стереотипів), так і суто кількісний (ступінь їх поширення) характер, хоча загалом кількісні відмінності зустрічаються частіше, ніж якісні. Поряд із тим можна вести мову й про існування спільних (трансрешіональних) соціальних уявлень (стереотипів), у тому числі й стосовно власної країни. Для виявлення більш точних статистичних відмінностей регіональної масової ГПС необхідно поєднання асоціативних технік із іншими психосемантичними методами.

Додаток 1

ГЕОПОЛІТИЧНІ УЯВЛЕННЯ У ДОСЛІДЖУВАНИХ З РІЗНИХ РЕГІОНІВ

Частина 1

Стимули	Основні групи асоціацій (геополітичні "образи") у мешканців регіонів та їх частотний показник (% опитаних)		
	"Північний Схід" (Чернігів)	Київ	"Правобережний Центр" (Черкаси)
США	1. Б.Обама (20) 2. Розвинутість (16) 3. Багатство та гроші (14) 4. Демократія (11) 5. Стабільність, порядок (11) 6. Агресія (10).	1. Демократія (23) 2. Агресія, війна (18) 3. Б.Обама (11) 4. Долар, багатство (11) 5. Домінування, сила (10)	1. Б.Обама (35) 2. Війна, агресія (15) 3. Демократія (10)
Росія	1. В. Путін (26) 2. Газ (22)	1. Недемократичність, авторитаризм (25) 2. В. Путін (24) 3. Агресивна політика (17) 4. Алкоголь, алкоголізм (10)	1. В.Путін (33) 2. Газ (16) 3. Алкоголь, алкоголізм (12)
Німеччина	1. Стабільність, порядок (22) 2. Друга світова війна та фашизм (18) 3. Автомобілі (16) 4. Розвинутість (14) 5. Національні страви (10)	1. Порядок, дисципліна, стабільність (34) 2. Друга світова війна та фашизм (16) 3. А.Меркель (13)	1. Стабільність, порядок (17) 2. А.Меркель (13) 3. Друга світова війна, фашизм (11)
Україна	1. Безлад та нестабільність (31) 2. Занепад, бідність, нерозвинутість (15) 3. Національна культура (страви, одяг, традиції – 12)	1. Безлад та нестабільність (30) 2. Корупція та злочинність (27) 3. Занепад, бідність, нерозвинутість (10) 4. Погана влада та політики (10)	1. Безлад та нестабільність (28) 2. Занепад, бідність, нерозвинутість (20) 3. Погана влада (13) 4. В.Янукович (13) 5. Корупція (12)
Велика Британія	1. Королева та монархія (45) 2. Культура та традиції (14) 3. Стабільність, порядок (11)	1. Королева та монархія (45) 2. Традиції та консерватизм (20) 3. Стабільність, порядок (15)	1. Королева та монархія (38)
Китай	1. Науково-технічний та економічний розвиток (26) 2. Китайські товари (22) 3. Численність населення (20)	1. Комунізм (19) 2. Авторитаризм, недемократичність (11) 3. Численність населення (11) 4. Розвиток (11)	1. Розвиток країни (14) 2. Численність населення (12) 3. Комунізм (11)
Франція	1. Національна культура (високий рівень, страви, парфуми, мода – 25) 2. Ейфелева вежа (23)	1. Міжнаціональні конфлікти (15) 2. Національна культура (14) 3. Свобода, демократія (12)	1. Н.Саркозі (14). 2. Високі податки (12)
Японія	1. Техніка та науково-технічний прогрес (30) 2. Екзотична національна культура (страви, самураї, звичаї – 26) 3. Розвинутість (14)	1. Техніка та науково-технічний прогрес (21) 2. Національна культура та традиції (16)	1. Техніка та науково-технічний прогрес (23) 2. Екзотична національна культура (12) 3. Розвинутість (10)
Канада	1. Клен, кленовий лист (17) 2. Мігранти та українська діаспора (13)	1. Мігранти та українська діаспора (19) 2. Спокій, стабільність, порядок (15) 3. Демократія (13)	1. Мігранти та українська діаспора (14)

Частина 2

Стимули	Основні групи асоціацій (геополітичні "образи") у мешканців регіонів та їх частотний показник (% опитаних)		
	"Південь" (Херсон)	"Крим" (Севастополь-Євпаторія)	"Схід без Донбасу" (Дніпропетровськ)
США	1. Б.Обама (24) 2. Долар, багатство (23) 3. Фаст-фуд (17)	1. Агресія, війна (14) 2. Б.Обама (13) 3. Долар, багатство (10)	1. Демократія (28) 2. Агресія, війна (18) 3. Б.Обама (17) 4. Фаст-фуд (11)
Росія	1. В.Путін (25) 2. Газ (25) 3. Д.Медведєв (13) 4. Недемократичність, авторитаризм (10)	1. В.Путін (26) 2. Газ (22)	1. В.Путін (26) 2. Недемократичність (12) 3. Корупція, злочинність (11) 4. Газ (10)
Німеччина	1. Друга світова війна, фашизм (18) 2. Автомобілі (16) 3. Порядок (16) 4. Розвиток (15) 5. Стабільність (13) 6. А.Меркель (10) 7. Пиво (10)	1. Порядок, дисципліна (17) 2. Розвинутість (12) 3. Друга світова війна, фашизм (12)	1. Друга світова війна, фашизм (25) 2. Дисципліна, порядок (22) 3. Розвинутість (13) 4. Автомобілі (12) 5. А.Меркель (12)
Україна	1. Безлад та нестабільність (34) 2. Занепад, бідність, нерозвинутість (15) 3. Помаранчева революція (13) 4. Погана влада (10) 5. Національна культура (10) 6. В.Янукович (10)	1. Безлад та нестабільність (30) 2. Занепад, бідність, нерозвинутість (14) 3. Погана влада та політики (13) 4. Національна культура (страви, козацтво – 10)	1. Безлад та нестабільність (37) 2. Занепад, бідність, нерозвинутість (26) 3. Корупція та кримінал (22) 4. Погана влада (13)
Велика Британія	1. Королева та монархія (41) 2. Біг Бен (11) 3. Стабільність, порядок (10)	1. Королева та монархія (39) 2. Стабільність, порядок, консерватизм (12). 3. Архітектурні споруди (Біг Бен, палаци – 10).	1. Королева та монархія (50) 2. Стабільність, порядок (14) 3. М.Тетчер (11) 4. Традиції, консерватизм (10)
Китай	1. Китайські товари (32) 2. Науково-технічний та економічний розвиток (20) 3. Численність населення (20) 4. Комунізм, Мао (15)	1. Науково-технічний та економічний розвиток (18) 2. Численність населення (18) 3. Національна культура та традиції (11) 4. Китайські товари (10)	1. Розвиток (26) 2. Комунізм, Мао (22) 3. Численність населення (18) 4. Китайські товари (11)
Франція	1. Ейфелева вежа (37). 2. Національна культура (31)	1. Національна культура (21) 2. Ейфелева вежа (13)	1. Ейфелева вежа (16) 2. Національна культура (високий рівень, страви, мода – 12) 3. Н.Саркозі (10)
Японія	1. Техніка та науково-технічний прогрес (32) 2. Екзотична національна культура (28) 3. Сакура (16)	1. Техніка та науково-технічний прогрес (31) 2. Екзотична національна культура (17) 3. Розвинутість (12)	1. Техніка та науково-технічний прогрес (36) 2. Екзотична національна культура (16) 3. Розвинутість (18)
Канада	1. Клен, кленовий лист (24) 2. Спорт, хокей (13) 3. Мігранти, українська діаспора (11)	1. Клен, кленовий лист (16) 2. Мігранти та українська діаспора (12) 3. Спорт, хокей (10)	1. Мігранти та українська діаспора (20) 2. Спорт, хокей (13) 3. Стабільність і порядок (11) 4. Клен, кленовий лист (10)

Частина 3

Стимули	Основні групи асоціацій (геополітичні "образи") у мешканців регіонів та їх частотний показник (% опитаних)		
	"Донбас" (Луганськ)	"Галичина" (Львів)	"Захід без Галичини" (Луцьк)
США	1. Фаст-фуд (21) 2. Б.Обама (20)	1. Демократія, свобода (29) 2. Долар, багатство (15)	1. Порядок, стабільність (20) 2. Демократія, свобода (20)

	3. Демократія, свобода (19) 4. Агресія, війна (14)	3. Б.Обама (12) 4. Фаст-фуд (11) 5. Сила, домінування (10)	3. Розвинутість (17) 4. Агресія та війна (12) 5. Гроші та багатство (11) 6. Б.Обама (11)
Росія	1. В.Путін (27) 2. Авторитаризм, недемократичність (13) 3. Газ, нафта (13) 4. Ведмідь (10)	1. Авторитаризм, недемократичність (25) 2. В.Путін (15) 3. Газ (15) 4. Алкоголь (15) 5. Ворожість (11) 6. СРСР, комунізм (10)	1. Газ (18) 2. В.Путін (17) 3. Агресивна політика (11) 4. Авторитаризм та недемократичність (11)
Німеччина	1. Друга світова війна, фашизм (30) 2. Машини (11) 3. Пиво (11) 4. А.Меркель (10) 5. Стабільність, порядок (10)	1. Стабільність, порядок (21) 2. Друга світова війна, фашизм (20) 3. Розвинутість (18) 4. Автомобілі (12) 5. Національні страви (11)	1. Порядок, стабільність (18) 2. Розвинутість (18) 3. Друга світова війна, фашизм (16) 4. Машини, техніка (14) 5. Демократія (11)
Україна	1. Безлад та нестабільність (23) 2. Занепад, бідність, нерозвинутість (17) 3. В.Янукович, Партія регіонів (13)	1. Безлад, нестабільність, розкол (20) 2. Репресії, недемократичність (13) 3. Занепад, бідність, нерозвинутість (12)	1. Безлад та нестабільність (35) 2. Несправедлива, неефективна та злочинна влада (22)
Велика Британія	1. Монархія та королева (54) 2. Традиції, консерватизм (10)	1. Монархія, королева (45) 2. Традиції, консерватизм (13)	1. Монархія та королева (28) 2. Стабільність та традиції (13) 3. Висока культура (11)
Китай	1. Комунізм, Мао Цзедун (24) 2. Науково-технічний та економічний розвиток (14) 3. Численність населення (14) 4. Китайські товари (11)	1. Комунізм, Мао Цзедун (23) 2. Китайські товари (16) 3. Науково-технічний та економічний розвиток (15) 4. Численність населення (15) 5. Недемократичність (10)	1. Розвиток країни (26) 2. Китайські товари (18) 3. Комуністична недемократична країна (11)
Франція	1. Національна культура (кухня, мода – 20) 2. Ейфелева вежа (17)	1. Національна культура (21) 2. Ейфелева вежа (13)	1. Ейфелева вежа (13) 2. Порядок та стабільність (13) 3. Висока культура (13)
Японія	1. Екзотична національна культура (17) 2. Техніка та науково-технічний прогрес (10)	1. Техніка та науково-технічний прогрес (29) 2. Розвинутість (19) 3. Консерватизм, традиції (11)	1. Техніка та науково-технічний прогрес (26) 2. Розвинутість (24)
Канада	1. Клен, кленовий лист (14) 2. Мігранти та українська діаспора (13) 3. Стабільність та порядок (11)	1. Мігранти, українська діаспора (18) 2. Клен, кленовий лист (15)	1. Стабільність та порядок (16) 2. Розвинутість (10) 3. Демократія, свобода (10) 4. Мігранти та українська діаспора (10)

Використані джерела

1. Андреев А.Л. Образ России и образ Запада в сознании россиян (середина 1990-х – 2007 годы) // Историческая психология и социология истории. – 2009. – № 1. – С.110-128.
2. Балюк С.В. Образи сусідніх країн: погляд з України // Вісник Одеського національного університету. – 2009. – Т.14. Вип. 13. "Соціологія та політичні науки". – С.694-700.
3. Бовина И.Б., Стефаненко Т.Г., Тихомандрицкая О.А., Малышева Н.Г., Гольничик Е.О. Обыденные представления молодежи о России в современном мире // "Знание. Понимание. Умение". – 2010. – № 2. "Педагогика. Психология". [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2010/2/Bovina~Stefanenko~Tikhomandritskaya~Malysheva~Golynchik/>
4. Дроздов О. Геополітична свідомість як психологічний феномен // Соціальна психологія. – 2010. – № 5. – С. 26-37.
5. Дроздов О.Ю. З досвіду використання асоціативного методу при вивченні геополітичної свідомості // Вісник національної Академії державної прикордонної служби України. Серія "Педагогіка та психологія". – 2012. – Вип. 5 // Інтернет-ресурс: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2012_5/12douvg.pdf.
6. Дроздов О.Ю. Структурно-змістовні особливості геополітичної свідомості студентської молоді (на прикладі Чернігівського регіону) // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка. – 2010. – Вип.82. Серія "Психологічні науки". – Т.1. – С.154-158.
7. Кремень Т. То ли друг, то ли враг // Корреспондент. – 2005. – 3 декабря. – № 47 (186). – С. 27-32.
8. Львів-Донецьк: соціальні ідентичності в сучасній Україні // Україна модерна. – 2007. Спеціальний випуск. – К.-Львів: Критика, 2007. – 360 с.

9. Психологія масової політичної свідомості та поведінки / Відп. ред. В.О. Васютинський. – К.: ДОК-К, 1997. – 164 с.
10. Сикевич З.В. Образ России в контексте национальной идентичности русских (по материалам социологических исследований) // Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 12. Психология. Социология. Педагогика. – 2009. – Вып. 3., Ч. I. – С. 166-173.

Drozdov A.Yu.

REGIONAL PECULIARITIES OF GEOPOLITICAL SOCIAL REPRESENTATIONS OF UKRAINIANS

The phenomenon of social geopolitical representations as an element of mass geopolitical consciousness is analyzed. The political and psychological research results of geopolitical social representations of present-day students who live in the Ukrainian regions with different political cultures: "North- East" (Chernihiv region), Kiev-capital, "Right bank center" (Cherkassy region), "South" (Kherson region), "Crimea", "East without Donbass" (Dnepropetrovsk region), "Donbass" (Luhansk region), "Galicia" (Lviv region) and "West without Galicia" (Volyn region) are presented. The data got through the association test indicate the presence of cultural and regional specificity of mass geopolitical consciousness. Regional specificity of geopolitical social representations has both qualitative (presence-absence of certain geopolitical stereotypes) and quantitative (degree of their spread) character, although quantitative differences are more common than qualitative. At the same time, it is worth mentioning the existence of general (transregional) social representations (stereotypes) – "B. Obama" (USA), "V. Putin" (Russia), "The Second World War, fascism", "Order/Stability"(Germany), "Chaos and instability" (Ukraine), "The Queen and monarchy"(Great Britain), "Development" (China), "Engineering and scientific and technical progress" (Japan), "Migrants and the Ukrainian Diaspora" (Canada).

Key words: *geopolitical consciousness, social representations, geopolitical associations, stereotypes, regions.*

Стаття надійшла до редакції 27.08.2013

